

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
“Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ วิจัย และวิธาน
Buddhism and Science: An Analytic, Appreciative and Applicative Study

ศุภชัย ศรีศิริรุ่ง

ศาสตราจารย์เกียรติ บัญเจือ

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาและจริยศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

kirti.bu@ssru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อตอบคำถามว่า “พระพุทธศาสนาเป็นเพียงแค่วิทยาศาสตร์ ใช่หรือไม่” โดยใช้วิธีวิจัยแบบวิภาษวิธี แล้วจึงนำเสนอการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างมีเหตุผล จนได้คำตอบพร้อมเหตุผลที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ด้านปรัชญา

ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนาไม่เพียงแค่วิทยาศาสตร์ ซึ่งสังเกตได้จากปรากฏการณ์ความหลากหลายของพระพุทธศาสนาที่มีอยู่แล้วในสังคม อันเกิดจากการตีความพระพุทธศาสนาและพระไตรปิฎกที่แตกต่างกัน การตีความว่าพระพุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์นั้นเป็นเพียงการตีความของผู้ถือกระบวนทรรศน์ที่ 4 (สมัยใหม่) เพียงกระบวนทรรศน์เดียวเท่านั้น ยังมีการตีความแบบอื่นอีกที่บ่งชี้ว่าพระพุทธศาสนาไม่เพียงแค่วิทยาศาสตร์แต่สามารถเป็นอะไรก็ได้ตามกระบวนทรรศน์ของผู้ตีความ ไม่ว่าจะเป็น สยศาสตร์ กฎของธรรมชาติ หรือศาสนาเพื่อโลกหน้า สำหรับกระบวนทรรศน์ที่ 5 (ปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง) นำเสนอวิธีวิจารณ์ญาณ ตีความพระพุทธศาสนาและพระไตรปิฎกไว้อย่างครบถ้วนที่สุดในทุกระบบปรัชญาของทุกระบวนทรรศน์ ด้วยความไม่ยึดมั่น จึงยอมรับการตีความในทุกรูปแบบที่จะสามารถนำมาใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตได้ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาได้แก่การดับทุกข์ได้จริงเป็นลำดับขั้นไปของการพัฒนาปัญญา ที่ไม่ตายตัว และยังคงต้องพัฒนาอยู่เรื่อยไปจนกว่าจะดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง

คำสำคัญ

พระพุทธศาสนา, วิทยาศาสตร์, ปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง

Abstract

This research aimed to answer the question: “Buddhism is just only science, isn’t it?” The researcher used philosophical approach with dialectic and discursive method hoping to result in the most creative and the best reasonable answer for philosophy.

Buddhism is not just only science was found out from the variety of Buddhism that has been already seen. Buddhism is science was just only the 4th paradigm (modern) interpretation. There were other interpretations which indicated that Buddhism was not just science but could be anything such as superstition, the law of nature and the holy religion promising the life of the other world. The 5th paradigm/moderate postmodernism presented

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
“Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

a critical interpretation of Buddhism in any philosophical paradigms without attachment by accepting all interpretations that could be used to improve the quality of life which in Buddhism is the cessation of suffering in any steps of intellectual development until totally complete cessation of suffering.

Keywords

Buddhism, Science, Moderate Postmodernism

บทนำ

ผู้วิจัยเป็นพุทธศาสนิกชนที่ได้รับการปลูกฝังเรื่องการทำบุญมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เมื่อเติบโตขึ้นได้รับการศึกษาต่อมาในสายวิทยาศาสตร์จนจบการศึกษา ทำให้มีกระบวนการตรรกศาสตร์อย่างเต็มตัว เมื่อจบการศึกษา ผู้วิจัยได้มาศึกษาต่อทางพระพุทธศาสนาอย่างเต็มรูปแบบทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติที่มหาวิทยาลัยฯ ระหว่างนั้นได้มีโอกาสศึกษาวิชาพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ พบว่ามีหนังสือแนวนี้มากมายซึ่งเขียนโดยชาวพุทธผู้ศรัทธาในพระศาสนา และมักสรุปไปในทิศทางเดียวกันว่า พระพุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ ด้วยการนำข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ หรือที่เกี่ยวข้องกับนักวิทยาศาสตร์ของโลกมาเชื่อมโยงกันกับข้อความต่าง ๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ว่าเหมือนกันหรือคล้ายตามกัน สนับสนุนกันและเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน ซึ่งผู้วิจัยกลับเห็นว่า พระพุทธศาสนานั้นมิใช่เพียงแค่วิทยาศาสตร์ แต่ก็ยังไม่สามารถหาเหตุผลที่หนักแน่นและดีกว่ามาสนับสนุนคำตอบดังกล่าว ได้อย่างน่าพอใจ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ต้องการวิจัยให้เห็นว่าทำไมพระพุทธศาสนาจึงไม่เป็นเพียงแค่วิทยาศาสตร์
- 2 เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้วงการปรัชญา

ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้จำกัดการวิจัยศึกษาเฉพาะทางด้าน อภิปรัชญา ญาณปรัชญาพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย และปรัชญาวิทยาศาสตร์ในเรื่องความเป็นจริง ความจริง และกระบวนการตัดสินความจริงเท่านั้น

การทบทวนวรรณกรรม

1. กระบวนตรรกศาสตร์ปรัชญา เป็นปรัชญาพื้นฐานหรือความเชื่อพื้นฐานของมนุษย์นี้เองที่เป็นตัวกำหนดการดำเนินความคิดของแต่ละบุคคล หรือแต่ละกลุ่ม รูปแบบปรัชญาพื้นฐานในใจมักเป็นแบบใดแบบหนึ่งใน 5 รูปแบบนี้เสมอ

1.1 กระบวนตรรกศาสตร์ดึกดำบรรพ์ เชื่อว่าโลกนี้ไม่มีกฎเกณฑ์ ทุกสิ่งล้วนขึ้นกับเบื่องบน เมื่อพบอะไรในชีวิต ก็ตัดสินความเป็น น้ำพระทัยของเบื่องบนทั้งสิ้น

1.2 กระบวนตรรกศาสตร์แบบโบราณ เชื่อว่าโลกมีกฎเกณฑ์และพยายามแสวงหากฎที่ครอบคลุมทุกสรรพสิ่ง การตีความจึงเน้นกฎทุกอย่าง การมีเหตุผลคือการมีกฎรองรับ แต่ละสำนักก็นำเสนอกฎของตน

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
“Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

1.3 กระบวนทรรศน์ยุคกลาง เชื่อว่าความสุขแท้อยู่ที่โลกหน้า จึงยอมเสียสละทุกอย่างแม้กระทั่งความสุขในโลกนี้เพื่อพบกับความสุขที่สมบูรณ์กว่าในโลกหน้า ด้วยการปฏิบัติตนตามคำสอนของศาสนา

1.4 กระบวนทรรศน์นวยุค เชื่อว่าโลกมีกฎเกณฑ์ และเราสามารถรู้กฎเกณฑ์ของโลก แล้วจะทำให้โลกนี้เป็นสวรรค์สำหรับมนุษย์ทุกคนโดยไม่ต้องหวังโลกหน้าได้ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์

1.5 กระบวนทรรศน์หลังนวยุค เห็นว่ากระบวนทรรศน์ที่ผ่านมานั้นล้วนมีประโยชน์ จึงวิเคราะห์ทุกอย่างและเลือกเอาส่วนที่เห็นว่าดีมีคุณค่ามาพัฒนาหาความเข้าใจใหม่ ๆ โดยไม่โจมตีลบล้างสิ่งที่ยังไม่เอามาใช้ ทั้งนี้ก็เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีโอกาสพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ได้มากที่สุด ผ่านการสร้างสรรค์ ปรับตัว ร่วมมือ และแสวงหารูปแบบการดำเนินชีวิตที่จะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นต่อไป

2. อภิปรัชญา ญาณปรัชญา และอรรถปริวรรต

อภิปรัชญาแสวงหาคำตอบเรื่องความเป็นจริง (reality) อะไรคือความเป็นจริงสุดท้ายเบื้องหลังสุดของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีคำตอบที่แตกต่างกันไปแล้วแต่ว่าใครจะถือว่าตรงไหนคือความเป็นจริงของตน จึงเกิดความเชื่อ อภิปรัชญาขึ้นหลายกระแสในแต่ละกระบวนทรรศน์ และถ้ามีกระบวนทรรศน์ที่ต่างกัน ย่อมต้องมีความเชื่อ อภิปรัชญาที่ต่างกันอย่างออกไปได้อีกมาก มาตรการตัดสินความจริงของแต่ละกระบวนทรรศน์จึงย่อมต้องไม่ตรงกัน

นักปรัชญาหลังนวยุค จึงไม่สนใจอภิปรัชญา (metaphysics) แบบเดิมที่มุ่งแสวงหาความเป็นจริงที่เป็นปฐมบท เพราะเมื่อถึงที่สุดแล้วก็ล้วนเป็นความเชื่อส่วนตัวที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ เป็นเพียงอภิเรื่องเล่าเรื่องหนึ่ง ๆ (metanarrative) เพื่ออธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ตามความเชื่อของตนเท่านั้น นอกจากนั้นก็ยังไม่สนใจรู้ความจริงวัตถุวิสัยใด ๆ เพราะความเป็นจริงนั้นแม้มีอยู่แต่เรารู้ไม่ได้หมด และภาษานั้นสื่อได้แต่ความรู้แสวงวัตถุที่มีทั้งส่วนวัตถุวิสัยและอัตวิสัยปนกันอยู่ โดยไม่อาจรู้ได้ว่ามันถูกส่วนอัตวิสัยบิดเบือนไปแค่ไหน จึงคิดว่าไม่มีประโยชน์ที่จะสนใจเรื่องนี้ แต่หันมาสนใจใช้อรรถปริวรรตเป็นเครื่องมือตีความเพื่อแสวงหาความหมายใหม่ของความหมายของภาษาที่เป็นตัวบทและมีอยู่แล้วในชีวิตประจำวัน โดยใช้วิจารณ์ญาณ วิเคราะห์ความหมายของภาษา ประเมินค่าพร้อม ๆ กับการเลือกแต่สิ่งที่ดีมีคุณค่ามาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าต่อไป

อรรถปริวรรตศาสตร์สมัยใหม่ (Modern Hermeneutics) นำเสนอวิธีการการตีความไว้เป็นเครื่องมือแสวงหาความหมาย 3 วิธี ได้แก่ (1) ตีความตามเจตนาและบริบทของผู้แต่ง นำเสนอโดย Schleiermacher และ Wilhelm Dilthey (2) ตีความตามตัวบท ซึ่งยังสามารถตีความต่อไปได้อีกหลายแง่ นำเสนอโดย Paul Ricoeur และ (3) ตีความไปพร้อม ๆ กับการสร้างความหมายใหม่โดยผู้อ่านเอง นำเสนอโดย Hans Georg Gadamer

3. พระพุทธศาสนา

คำสอนของพระพุทธเจ้าได้นั้นได้จากการสังคายนาสืบต่อกันมาในรูปคัมภีร์พระไตรปิฎก ดังนั้นบ่อเกิดของพระพุทธศาสนาก็คือการสังคายนา นักวิจารณ์บางคนปฏิเสธการมีชีวิตจริงของพระพุทธเจ้า พระไตรปิฎกจึงเป็นเพียงคำสอนของนักปราชญ์ ซึ่งประมวลขึ้นแล้วก็ยกให้เป็นของบุคคลสมมติ เรียกว่า พระพุทธเจ้า ความคิดสุดขั้วอีกทางหนึ่งคือ เชื่อด้วยศรัทธาว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนอย่างที่บ้านทักไว้ในพระไตรปิฎกทุกตัวอักษร มัชยคตินิยมถือว่าพระพุทธเจ้าทรงมีพระชนม์ชีพจริง ได้สั่งสอนจริงและคำสอนในพระไตรปิฎกเป็น

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
“Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

คำสอนของพระพุทธองค์ตามที่บรรดาสาวกจำได้และถ่ายทอดสืบต่อกันมา ซึ่งต้องการการตีความ ชาวพุทธพึงประเมินความจริงด้วยตนเองตามหลักที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในกาลามสูตร

หลักกาลามสูตร ทั้ง 10 ข้อนั้น พระพุทธองค์ทรงแนะนำถึงท่าทีที่ควรมีต่อแหล่งความรู้ที่เป็น ความรู้เชิงประจักษ์ ความรู้ตามแนวตรรกะ ความรู้ที่ได้รับผ่านศรัทธาทั้งหลาย ว่า อย่าเพิ่งปลงใจเชื่อในทันที แต่ก็ได้ทรงสอนให้ไม่เชื่ออะไรเลยเพียงแต่ให้รับเข้ามาไว้แล้วตรวจสอบด้วยตนเองก่อนว่า เมื่อนำมาปฏิบัติแล้วเป็นกุศล เกื้อกูลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้จริง ก็ถือว่าเป็นความจริงโดยไม่สนใจว่าจะต้องตรงกับความเป็นจริงภายนอกหรือไม่แต่อย่างใด

พระพุทธเจ้าตรัสถึงความเป็นจริงไว้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มนุษย์ตามรู้และสามารถปล่อยวางและดับทุกข์ได้ในชีวิตจริง ได้แก่ หลักธรรมเรื่อง “อิทัปปัจจตา” ที่กล่าวว่า สรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยต่อเนื่องกันไปตามสาเหตุและปัจจัย ซึ่งแสดงถึงความไม่มีต้นกำเนิดเดิมสุดของสิ่งทั้งหลาย ความเปลี่ยนแปลงจึงเป็นสภาพที่แท้จริงของโลก หลักไตรลักษณ์สอนว่า สิ่งทั้งปวงที่เราพบเห็นในชีวิตประจำวันนั้นมีลักษณะ 3 ประการคือ อนิจจัง ทุกขังและอนัตตา (วิทย์ วิศทเวทย์, 2553, หน้า 44)

พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์โบราณที่สืบทอดโดยการสาธยายจดจำกันมาตั้งแต่หลังพุทธปรินิพพาน และมีการส่งคายนากันมาอีกหลายครั้ง ด้วยวิธี मुखปาฐะ หรือการว่าปากเปล่า จนปี พ.ศ. 433 จึงเริ่มมีการจารึกลงในใบลานที่ศรีลังกา และได้มีการคัดลอกต่อ ๆ กันไปเป็นอักษรหลายชาติ การถอดอักษรและคัดลอกต่อ ๆ ไปย่อมมีการคลาดเคลื่อนอย่างไม่มีทางเลี่ยง เราจึงควรอ่านพระไตรปิฎกด้วยวิจารณญาณ คือ วิเคราะห์ วิจัย และวิธาน จึงจะได้ประโยชน์สมตามความมุ่งหมาย คือดับทุกข์ได้ อุปสรรคที่สำคัญในการศึกษาคัมภีร์ทางศาสนานั้นคือ การตีความคัมภีร์ซึ่งผู้อ่านก็จะตีความไปตามกระบวนทรรศน์ของตน คัมภีร์เดียวกันจึงถูกนำเสนอไปในรูปแบบที่แตกต่างหลากหลาย แล้วแต่ว่าจะตีความกันไปอย่างไร

4. วิทยาศาสตร์

วิทยาศาสตร์เป็นกิจกรรมแสวงหาความรู้วัตถุวิสัยผ่านการสังเกตธรรมชาติด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกายสัมผัส โดยไม่ให้ความสำคัญเรื่องใจเพราะไม่สามารถนำมาแสดงให้ประจักษ์ชัดได้ การสังเกตธรรมชาติอย่างเดียวยังไม่พอที่จะก่อให้เกิดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้ ต้องอาศัยการใช้เหตุผลแบบหนึ่งที่เรียกว่า การอุปนัยผ่านการทดลองร่วมด้วย

วิทยาศาสตร์ถูกพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วหลังจากการค้นพบวิธีการวิทยาศาสตร์ (scientific method) โดย Sir Issac Newton ประกอบด้วย (1) เริ่มจากการหาข้อมูลโดยประสบการณ์ผ่านการสังเกต (2) ตั้งสมมติฐาน (3) ทดสอบด้วยประสบการณ์มากขึ้นและกว้างขึ้น (4) สรุปขึ้นเป็นกฎ (5) ประยุกต์ใช้อธิบายทุกเรื่องที่ยากรู้จนพบข้อขัดแย้ง (6) ปรับปรุงใหม่โดยเริ่มต้นจากข้อ 1

นักวิทยาศาสตร์ใช้วิธีการวิทยาศาสตร์เพื่อแสวงหาความรู้และได้เครือข่ายความรู้นำมาประยุกต์ใช้ทั้งในทางให้ความสะดวกแก่ชีวิตและทำลายล้างชีวิตมนุษย์อย่างน่าพิศวง นักวิทยาศาสตร์สังเกตและทดลองเพื่อทำการอุปนัยให้ได้กฎเป็นปมข่ายของความรู้ ครั้นได้กฎเป็นปมข่ายแล้วก็ใช้หลักตรรกวิทยา นิรนัย และคณิตศาสตร์เป็นใยข่ายแสวงหากฎที่เสมือนปมข่ายอื่น ๆ ต่อไป เมื่อทดสอบแล้วก็นำไปประยุกต์ใช้ ประเมินผลเรื่อยไป ได้เป็นเครือข่ายความรู้ที่ประกอบด้วยปมและใยข่ายที่เชื่อว่าตรงกับความเป็นจริง

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
“Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

ความรู้ทางวิทยาศาสตร์จึงมีหลายระดับตามขั้นตอนของการแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการวิทยาศาสตร์ ได้แก่ (1) สมมุติฐาน (Hypothesis) เป็นข้อความซึ่งสร้างขึ้น เพื่อคาดคะเนคำตอบล่วงหน้า ก่อนทำการทดลอง (2) ข้อเท็จจริง (Fact) เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ใดเกิดขึ้นมาแล้วประจักษ์ชัด (3) มโนทัศน์/แนวคิด (Concept) คือความคิดหลัก (Main idea) ที่มีต่อวัตถุ เหตุการณ์ หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ (4) หลักการ (Principle) เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่เกิดจากกลุ่มของแนวคิดที่ ทุกคนเข้าใจตรงกัน (5) กฎ (Law) เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ที่ได้รับการพิสูจน์แล้วว่าถูกต้องโดยผ่านการทดลองแล้ว ได้ผลตรงกันทุกครั้งจนแน่ใจ (6) ทฤษฎี (Theory) เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่เกิดขึ้นจากการคาดคะเน (speculation) จากกฎที่มีอยู่แต่ก็สามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้จริง

จากสถิติที่แล้มาปรากฏว่า ผลสรุปของวิทยาศาสตร์มีความแม่นยำตรงมากกว่าผลสรุปของวิชาอื่น ๆ ทำให้เชื่อว่า หากปรับปรุงวิธีการให้รัดกุมมาก ๆ วิธีการวิทยาศาสตร์น่าจะเป็นมาตรการตัดสินความจริงแท้ของความรู้ของมนุษย์ได้อย่างแท้จริง (กิริติ บุญเจือ, 2525, หน้า 96) เป็นเหตุให้ สำนักปฏิฐานนิยมใหม่ (neo-positivism) ซึ่งมีกำเนิดมาจากชมรมเวียนนา (Vienna Circle) นำเสนอมาตรการตัดสินความจริงว่า ถ้าสามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการวิทยาศาสตร์ ก็ยอมรับว่าเป็นจริงเรียกว่า ทฤษฎีพิสูจน์ว่าเป็นจริง (Theory of verification) ต่อมาภายหลัง Karl Popper (1902-1994) พบว่า วิธีการทางวิทยาศาสตร์โดยเฉพาะการพิสูจน์และทดลองนั้นยังมีจุดอ่อน ซึ่งอย่างไรเสียก็ยังไม่อาจผิดได้ จึงนำเสนอมาตรการปรับปรุงใหม่ เรียกว่า theory of non-falsification ยอมรับว่าวิธีการวิทยาศาสตร์นั้นให้ความจริงแต่มีข้อแม้ว่า ให้ถือว่าจริงไปก่อน トラบเท่าที่ยังไม่มีการพิสูจน์ได้ว่าเท็จ

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีวิจัยทางปรัชญา ได้แก่ วิชาวิธี (dialectic) โดยวิเคราะห์ วิจัย วิชานตามเหตุผลของทั้งสองฝ่ายแล้วแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างมีเหตุผล (discursive research) สรุปในลักษณะพหุนิยม (pluralistic) โดยตีความฐานข้อมูล (data) ตีความเอกสาร (document) และตีความสถิติเท่าที่จำเป็น

ผลการวิจัย

พระพุทธศาสนาไม่เพียงแค่วิทยาศาสตร์ แต่ก็อาจมีผู้คัดค้านว่า พระพุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ ได้โดยอ้างเหตุผลว่า (1) ความรู้ในพระพุทธศาสนาเป็นความรู้ที่ได้ผ่านประสบการณ์ซึ่งเป็นวิธีการเดียวกับที่นักวิทยาศาสตร์ใช้ (2) พระพุทธศาสนาสอน ไม่ให้เชื่ออะไรด้วยความงมงาย แต่ให้เชื่ออย่างมีเหตุผล มีการพิสูจน์ทดลองแล้วจึงเชื่อเช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์และ (3) ความจริงที่วิทยาศาสตร์ค้นพบเป็นความจริงเดียวกันกับที่นำเสนอโดยพระพุทธศาสนา แต่ข้อโต้แย้งดังกล่าวยังมีจุดอ่อนที่การเหมารวมว่าประสบการณ์นิยมคือวิทยาศาสตร์ ซึ่งแท้จริงแล้วไม่ใช่ และการพิสูจน์ทดลองทางพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์นั้นก็มีรายละเอียดรวมถึงเครื่องมือที่ใช้ในการพิสูจน์ทดลองที่แตกต่างกัน ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์นั้นมีมูลบททางอภิปรัชญาและญาณวิทยาที่แตกต่างกัน เครื่องมือที่ใช้แสวงหาความรู้ตลอดจนความจริงที่ค้นพบและเกณฑ์ตัดสินความจริงจึงแตกต่างกันด้วย ส่วนเหตุผลที่พระพุทธศาสนาไม่เพียงแค่วิทยาศาสตร์นั้น สามารถสังเกตได้จากปรากฏการณ์ความหลากหลายของพระพุทธศาสนาที่พบเห็นกันอยู่แล้ว ในสังคม ซึ่งเกิดจากการตีความพระพุทธศาสนาและพระไตรปิฎกได้ความหมายที่แตกต่างกัน การตีความว่า

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
“Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

พระพุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์นั้นเป็นเพียงการตีความของผู้ถือกระบวนทรรศน์ที่ 4 พบว่ายังมีการตีความแบบอื่นอีกที่บ่งชี้ว่าพระพุทธศาสนาไม่เป็นเพียงแค่วิทยาศาสตร์แต่สามารถเป็นอะไรก็ได้ตามกระบวนทรรศน์ของผู้ตีความ ไม่ว่าจะเป็น ไสยศาสตร์ กฎของธรรมชาติ หรือศาสนาเพื่อโลกหน้า งานวิจัยนี้ใช้กระบวนทรรศน์ที่ 5 ปรัชญาหลังนวยุคสายกลางนำเสนอวิธีวิจารณ์ญาณ วิเคราะห์ ตีความ ประเมินค่า พระพุทธศาสนาและพระไตรปิฎกไว้อย่างครบถ้วนที่สุดในทุกระบบปรัชญาของทุกระบวนทรรศน์ ด้วยความไม่ยึดมั่น จึงยอมรับการตีความในทุกรูปแบบที่จะสามารถนำมาใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตได้ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาได้แก่การดับทุกข์ได้จริงเป็นลำดับขั้นไปของการพัฒนาปัญญา ที่ไม่ตายตัวและยังคงต้องพัฒนาอยู่เสมอเรื่อยไปจนกว่าจะดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ในอดีตที่ผ่านมามีงานประพันธ์มากมายที่กล่าวถึงพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ ซึ่งมักจะวิเคราะห์เฉพาะในกรอบกระบวนทรรศน์ของผู้ประพันธ์ ที่ส่วนใหญ่เป็นกระบวนทรรศน์ที่ 1 ถึง 4 ทำให้งานที่ได้ไม่ครอบคลุมและไม่สมบูรณ์ เช่น ถ้าผู้ประพันธ์ถือกระบวนทรรศน์ที่ 3 อยู่ พวกเขาจะมีความเชื่อมั่นและศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างเต็มตัว และมักนำเสนอว่า ความรู้/ความจริงที่นักวิทยาศาสตร์ค้นพบนั้นล้วนเป็นความจริงเดียวกันกับที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบมาก่อนแล้ว และไม่ว่านักวิทยาศาสตร์จะค้นพบอะไรก็จะติดตันอยู่แค่ผลประโยชน์ในโลกนี้เท่านั้น ยังไปไม่ถึงความรู้สูงสุดยอดในพระพุทธศาสนาที่นำพามนุษย์ไปสู่โลกหน้าที่ดีกว่าได้ ส่วนผู้ถือกระบวนทรรศน์ที่ 4 ก็จะนำเสนอว่า พระพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาที่มีเหตุผล สามารถพิสูจน์ทดลองได้ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเป็นวิทยาศาสตร์โดยเฉพาะวิทยาศาสตร์ทางด้านจิตใจ ส่วนเนื้อหาที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ก็จะพยายามตีความให้สามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ ถ้าพิสูจน์ไม่ได้ก็อาจถึงกับปฏิเสธข้อความนั้น ๆ ไปเลย โดยอ้างว่าเป็นข้อความเท็จเทียมที่ถูกเพิ่มเข้ามาภายหลัง ถ้าตัดออกได้ก็ควรตัดออกเสียเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของคัมภีร์เพราะมีเหตุผลทางวิทยาศาสตร์รองรับ การกระทำดังกล่าวจะเป็นการทำให้ศาสนาน่าเชื่อถือมากขึ้นหรือเป็นการทำลายพระศาสนาแก่น

จุดเด่นของงานวิจัยนี้ได้แก่ การใช้ปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง มาเป็นกรอบการตีความนำเสนอการวิเคราะห์ ความหมายพระพุทธศาสนาไว้อย่างครบถ้วน ด้วยความไม่ยึดมั่น แต่มีหลักยึดเหนี่ยวที่ไม่ยึดติดได้แก่ การพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่ไม่ตายตัวและยังคงพัฒนาต่อไปได้อยู่เสมอเช่นกัน เมื่อใช้วิจารณ์ญาณทำให้ทราบว่าในที่สุด พระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏจริงก็ย่อมขึ้นกับผู้รู้ ซึ่งตีความไปตามความสนใจ และกระบวนทรรศน์ อันเป็นเหตุผลสำคัญของความแตกต่างหลากหลายของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่จริงในสังคมดังที่ได้วิเคราะห์ไว้แล้วครบทั้ง 5 กระบวนทรรศน์พร้อม ๆ ไปกับการประเมินค่าทั้งข้อดีและข้อเสียของการตีความพระพุทธศาสนาในทุกระบวนทรรศน์

กระบวนทรรศน์ที่ 5 ปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง ประเมินค่าพระศาสนาว่า ศาสนิกควรตีความพระศาสนาให้ตรงตามเจตนารมณ์ของพระศาสดามากที่สุดซึ่งเมื่อพิจารณาแล้ว จะพบว่า พระพุทธเจ้าท่านมีภาษาของท่าน บางครั้งพูดออกมาแต่คนเข้าใจไม่ถึง แม้ตัวคัมภีร์ที่สืบทอดต่อกันมากก็บันทึกเฉพาะคำพูดที่คนสมัยนั้นเข้าใจ ไม่ได้บันทึกคำพูดของศาสดาทั้งหมด ฉะนั้นหลักการตีความจึงต้องเป็นไปเพื่อ การพัฒนาคุณภาพชีวิต

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
 “Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

ของตนเองและบุคคลอื่นในสังคมด้วย ซึ่งในพระพุทธศาสนานั้นได้แก่การดับทุกข์ได้เป็นลำดับขั้นไปของการพัฒนาปัญญาของแต่ละคนจนกระทั่งดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง เมื่อตีความเช่นนี้ เชื่อว่าน่าจะตรงตามเจตนารมณ์ของพระศาสดาและวิญญูชนย่อมสรรเสริญและไม่ติเตียนอย่างแน่นอน

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัย ได้แก่ การแสดงให้เห็นถึงความจริงที่ปรากฏในการรับรู้ของคนในโลกนั้นมีความแตกต่างกัน แม้จะรับรู้ความเป็นจริงเดียวกัน ทั้งอภิปรัชญาและญาณปรัชญาก็ยังแตกต่างกันได้ ซึ่งก็ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าของใครจริงของใครเท็จ จึงควรยอมรับถึงความแตกต่างหลากหลายของพระพุทธศาสนาว่ามีอยู่จริง พร้อมวิจักษ์ทั้งข้อดีและข้อเสียของการตีความในทุกกระบวนการทรงศรัทธาอย่างตรงไปตรงมา แล้วนำเสนอทางออกด้วยกระบวนการที่ 5 ผ่านปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง กล่าวคือให้ย้อนอ่านเนื้อหาเดิมใหม่หมดและวิเคราะห์ด้วยวิจักษ์ญาณว่า พระไตรปิฎกนั้นเป็นเรื่องเล่าที่ถูกเขียนขึ้นในหลายรูปแบบวรรณกรรม มีทั้งส่วนที่เป็นตำนาน เป็นประวัติศาสตร์ เป็นนิทาน เป็นบทสนทนา เป็นชีวประวัติ เรื่องลึกลับ และประสบการณ์ทางศาสนา ฯลฯ ความจริงทางศาสนานั้นมิใช่ความจริงที่ต้องมีข้อเท็จจริงรองรับเหมือนความจริงทางประวัติศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ แต่กลับมีเนื้อหาที่หลากหลายซ้อนทับกันอยู่ การตีความจึงต้องตีความตามรูปแบบวรรณกรรมตามบริบทของแต่ละตอน แต่ละเรื่องไป อย่างไรก็ตามสำนวนวรรณกรรมที่มีปัญหามากที่สุด ได้แก่ คำบรรยายผ่านภาษาศาสนาที่ต้องใช้ “วิจักษ์ญาณ” เป็นอย่างมากในการตีความ โดยยอมรับข้อจำกัดของภาษาสามัญว่าไม่สามารถสื่อถึงปรมาตมสังขจะได้อย่างตรง ๆ ครบทุกด้าน และยอมรับในสมรรถภาพสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่สามารถสร้างสรรค์ความหมายใหม่ ๆ ได้อย่างไม่รู้จัก จึงยอมรับการตีความภาษาศาสนาในทุกระดับขั้นของการพัฒนาปัญญาของมนุษย์ในทุกกระบวนการทรงศรัทธาและทุกระดับความหมาย ตั้งแต่ระดับผิวพื้นจนกระทั่งถึง ลึกที่สุด ว่าแต่ละระดับต่างก็มีความสำคัญ จึงควรจะรับรู้และเคารพกันและกัน ไม่ยึดมั่นแต่ในความหมายของตน แต่หาวิธีให้แต่ละระดับได้พัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างเต็มที่ในขณะเดียวกันก็หาวิธียกระดับการพัฒนาในแต่ละระดับให้สูงขึ้นเรื่อย ๆ ตามแต่โอกาสจะอำนวย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป โดยควรวิเคราะห์ วิจักษ์และวิจักษ์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนามหายานกับวิทยาศาสตร์, การตีความหมายพระไตรปิฎกของเถรวาทไทยกระแสหลักเปรียบเทียบกับการตีความหมายของพระพุทธศาสนานิกายอื่น ๆ, ควรวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์ตีความความหมายคัมภีร์ไบเบิล, คัมภีร์อัลกุรอานด้วยกระบวนการปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง

เอกสารอ้างอิง

กิริติ บุญเจือ.(2525). **วิธีการศึกษาทั่วไปแบบบูรณาการสมบูรณ์ เล่มต้น มนุษย์รู้อย่างไร** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

_____. (2541). **ศาสนศาสตร์เบื้องต้น** (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

_____. (2545). **ปรัชญาหลังนวยุค แนวคิดเพื่อการศึกษาแผนใหม่**. กรุงเทพฯ: ดวงกมล (2520).

_____. (2546ก). **ประวัติปรัชญาไทยฉบับบุกเบิก ในชุดปรัชญาและศาสนาเซนต์จอห์น เล่มแปด**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น.

_____. (2546ข). **ปรัชญาภาษาชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น.

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
 “Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

- _____. (2549). **อรรถปริวรรต คู่เวรคู่กรรม ปรัชญาหลังนวยุค**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2558). **วิทยาศาสตร์กับความเชื่อคริสต์**. แสงธรรมปริทัศน์. 39(3), 39-52.
 คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2545). **เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ชัยพฤกษ์ เพ็ญวิจิตร. (2545). **พุทธศาสตร์กับวิทยาศาสตร์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา ช่างขวัญยืนและสมภาร พรหมทา. (2556). **มนุษย์กับศาสนา**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2545). **อิทัปปัจจยตา**. กรุงเทพฯ: อรุณวิทยา.
- _____. (2548). **ธรรมะในฐานะวิทยาศาสตร์**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ.
- _____. (2552). **คู่มือมนุษย์**. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.
- พรชัย พัชรินทร์ตนะกุล. (2545). **พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์**. ใน เอกสารประกอบการสอนวิชา พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์. (ไม่ปรากฏเลขหน้า). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2552). **พระพุทธรูปกับฟิสิกส์ควอนตัม: “ความเหมือนที่แตกต่าง”**. นนทบุรี: เซน ปริ้นติ้ง.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2541). **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2558). **รู้จักพระไตรปิฎกให้ชัด ให้ตรง**. กรุงเทพฯ: ผลิตัมม์.
- ไพน์แมน, อาร์. พี. (2553). **ฟิสิกส์ 6 บทสุดท้าย Six Easy Pieces** (แปลจาก Six Easy Pieces โดย บัญชา อนุบุญสมบัติ และ “ศล”). กรุงเทพฯ: สารคดี.
- ภัทรพร สิริกาญจน. (2557). **พระพุทธรูปในประเทศไทย: เอกภาพในความหลากหลาย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยงยุทธ ยุทธวงศ์. (2554). **วิทยาศาสตร์เพื่ออะไร**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- ระวี ภาวิไล. (2543). **โลกทัศน์ ชีวทัศน์ เปรียบเทียบ วิทยาศาสตร์กับพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- _____. (2551). **หลักพุทธธรรมที่ใช้เป็นรากฐานของสังคมไทยในยุคเทคโนโลยีภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ระวี ภาวิไล และ มารค ตามไท. (2537). **พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ : บทเสวนาว่าด้วยอิทธิพลและผลกระทบของวิทยาศาสตร์ต่อพุทธศาสนา**. พุทธศาสนศึกษา. 1(2). 9-29.
- วัชร งามจิตร์เจริญ. (2558). **พุทธธรรม ควอนตัม สัมพัทธภาพ**. นนทบุรี: กรีน ปัญญาญาณ.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2553). **ปรัชญาทรรศน์: พุทธปรัชญา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 8
 “Research 4.0 Innovation and Development SSRU’s 80th Anniversary”

- ศุภชัย ศรีศิริรุ่ง. (2551). การศึกษาวิเคราะห์เรื่องพรหมในพระพุทธศาสนาเถรวาท. ปริญญาศาสนาสต
 รมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมภาร พรหมทา. (2534). พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2548). พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ศยาม.
- สมัคร บุราวาศ. (2520). ปัญญา (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ศยาม.
- _____. (2544). พุทธปรัชญา : มองพุทธศาสนาด้วยทรรศนะทางวิทยาศาสตร์ (พิมพ์ครั้งที่ 3).
 กรุงเทพฯ: ศยาม.
- _____. (2554). พุทธปรัชญา 25 ศตวรรษ (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ศยาม.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2539). พระไตรปิฎก ฉบับประชาชน. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏ
 ราชวิทยาลัย.
- _____. (2541). คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหามกุฏ
 ราชวิทยาลัย.
- สำนักคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (2550). พระไตรปิฎก ประมวลคัมภีร์ และแหล่งค้นพุทธศาสน์ ฉบับ
 คอมพิวเตอร์ (BUDSIR VI for Windows). CD-ROM.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2552). วิเคราะห์อภิปรัชญาในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย.
- โอคาซา, เอส. (2549). ปรัชญาวิทยาศาสตร์โดยสังเขป (แปลจาก Philosophy of Science: A Very Short
 Introduction โดย จูไรรัตน์ จันทรธำรง). กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรินต์ติ้งเฮาส์.
- โอฬาร เพียรธรรม. (2551). ตามหาความจริง: วิทยาศาสตร์กับพุทธธรรม ศาสตร์ที่เป็นคนละเรื่องเดียวกัน
 (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ธรรมดา.
- ฮอว์กิง, เอส. (2552). ประวัติย่อของกาลเวลาฉบับภาพประกอบ (แปลจาก The Irrustrated A Brief
 History Of Time โดยปีบุตร บุรีคำและอรรถกฤต ฉัตรภูติ). กรุงเทพฯ: มติชน.
- Capra, F. (1986). The Concept of Paradigm and Paradigm Shift. Re-Vision. 9(1), pp. 3.
- Kuhn, T.S. (1970). The Structure of Scientific Revolutions. (2nd ed.). Chicago : The
 University of Chicago Press.
- Macey, D. (2001). The Penguin Dictionary of critical Theory. England: Clays.
- Ricoeur, P. (1979). The Model of the Text: Meaningful Action Considered as a Text. In
 Paul Rainbow and William M. Sullivan (Eds.), Interpretive Social Science. (pp. 73-101).
 Berkeley: University of California Press.
- Sardar, Z., & and Curry, P. (2548). สู่โลกหลังสมัยใหม่ (แปลจาก Introducing Postmodernism
 โดยวรนุช จรุงรัตน์นางค์). กรุงเทพฯ: มูลนิธิเด็ก.